

Katalogizační politika

Katalogizace školních výročních zpráv 19. století

Součástí české knižní produkce 19. století, tedy publikací tištěných na českém území či česky v jiných zemích (nejčastěji v rámci bývalého Rakouska-Uherska, ale např. i v USA) jsou výroční zprávy středních škol. Dochované výroční zprávy vydávaly školy sídlící převážně na území českých zemí. Jde především o zprávy gymnázií, ale i odborných škol (hospodářských nebo průmyslových), měšťanských škol nebo učitelských ústavů. Jazykově vytvářejí tři skupiny – nejstarší, a to pouze gymnaziální zprávy, jsou psané latinsky a jsou vydávány zhruba do roku 1835. Pak se objevují zprávy v německém jazyce, které jsou přibližně od poloviny století doplňovány i zprávami českými. Ke konci století se české zprávy německým co do počtu vyrovnávají, možná je i převyšují.

Latinské zprávy se tisknou na ručním papíře a v menším formátu než zprávy mladší. Titulní stránky jsou jednotné, liší se pouze místem školy; zhruba od roku 1810–1814 je titul poněkud stručnější.

Příklady:

Rok 1801 – Gymnasium v Plzni: *Nomina Iuvenum in Gymnasio Regio Pilsnensi humanioribus litteris studentium Ex Ordine Classium in Quas Post Alterum Examen Publicum Referri Meruerunt, Ad Diem 29. Augusti, Anno 1801* (Jména studentů studujících humanitní vědy v královském gymnáziu plzeňském podle tříd, do kterých po druhé veřejné zkoušce 29. srpna 1801 si zasloužili být zapsáni)

Rok 1814 – totéž gymnázium: *Juventus Gymnasii Regii Pilsnensis e moribus et progressu in literis censa exeunte anno scholastico MDCCCXIV*

(Studenti královského plzeňského gymnázia ohodnoteni v mravech a pokroku ve studiu na konci školního roku 1814)

Obsahem a vnitřním uspořádáním se latinské výroční zprávy od sebe neliší (zřejmě se vydávaly podle jednotné instrukce). Rozsahem jsou nevelké, zhruba osm stránek. Obsahují pouze seznamy studentů, jak uspěli v třídách věnovaných jednotlivým předmětům (*in rhetorica, in grammatica, in syntaxe* atd.). Na prvním místě jsou uvedeni ti nejlepší, ostatní pak následují většinou v abecedním pořádku. Nikde není zmínka o profesorech nebo školních záležitostech, pouze na poslední stránce je uveden celkový počet studentů v daném roce.

Německé a české školní výroční zprávy minulého století jsou zcela jiné než latinské – obsahově pestřejší, rozsahem větší (výjimkou nejsou ani zprávy čítající 80 i více stran). Přesto i zde je možné zjistit stejný nebo velmi podobný způsob zpracování (zřejmě všechny ústavy muse-

ly postupovat podle jednotných instrukcí daného ministerstva, v té době ministerstva kultu a vyučování). Německy a česky psané výroční zprávy se tak svým vnitřním uspořádáním od sebe většinou neliší, rozdílný je rozsah jednotlivých ročníků.

Na titulním listě se vždy uvádí, o jakou školu se jedná, školní rok, případně číslo výroční zprávy.

Příklady:

Programm der deutschen k. k. Staats-Realschule in Budweis, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1883
Vierundvierzigster Jahresbericht des k. k. deutschen Staatsgymnasiums in Pilsen für das Schuljahr 1897

XVI. výroční zpráva císaře Krále Českého vyššího gymnasia v Uh. Hradišti za školní rok 1899–1900

Výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Litomyšli : podává ředitel ústavu za školní rok 1895

U jmenné katalogizace (která při větším počtu zdánlivě se opakujících „stejných“ titulů může svádět k mechanickému popisu) je nutné dávat pozor na některé podstatné detaily zpracování.

Především je důležitý přesný zápis podle titulního listu včetně pořadové číslovky u dané výroční zprávy (je-li uvedena). Ve formátu UNIMARC se variantní tvary číslovky pro vyhledávání uvádějí v poli 517 nebo v poli 532.

U latinsky psaných zpráv je nutné správně určit název (někdy bývá delší a zpravidla se u stejné školy opakuje) a podnázev. V podnázevu bývá uvedeno datum a rok závěrečných zkoušek a často je to jediné vodítko pro určení roku vydání. Příliš dlouhý název nebo podnázev lze podle pravidel zkrátit, ale vždy jen tak, aby zbývající text měl smysl.

V novějších výročních zprávách bývá na titulním listě uvedeno jméno ředitele školy, kterému někdy předcházejí výrazy typu „zprávu podává, péčí, veröffentlicht von“ apod. Tento údaj zapisujeme v poli 200 do podpole f, ale pak, protože se nejedná o přímého původce, pro něj vytváříme vedlejší záhlaví v poli 702.

V poli 210 bývá často jako nakladatel uvedeno samotné gymnázium, případně jméno tiskaře či tiskárny (zapisujeme do podpole g). Pokud známe pouze tiskaře (většinou u starších výročních zpráv), zapisujeme údaj do podpole c (jméno nakladatele).

Pro každou výroční zprávu musíme vytvořit unifikovaný název (pole 500, indikátory 10), přičemž v podpoli \$a se zapisuje „Výroční zpráva“ a v podpoli \$n autoritní jméno školy. To je shodné se zápisem v poli 710 (korporace – primární odpovědnost). Autoritní jméno nemusí být totožné s názvem školy na titulním listě (*Communal-Obergymnasium in Brüx – C. k. gymnasium Most; K. k. Gymnasium auf der Kleinseite in Prag – C. k. gymnasium Malá Strana*).

Příklady záznamů

Latinská školní výroční zpráva

Báze NKC01 - Formát BK - Systémové číslo 1279177 - NEW748.MRC			
Návěsti	LDR	---	-----nam^^22-----^^^450^
Báze	BAS	---	01
Ident. č. záz. n.	001	---	cpk20031279177
Poslední akt.	005	---	20040422091616.0
ISBN	010	b	Brož.
Všeob. ú. zprac.	100	a	20031009d1801^^^^m^^y0czey0103^^^^ba
Jazyk dokumentu	101	0	a lat
Země vydání	102	a	CZ
Název, odpově.	200	1	a Nomina juvenum in Gymnasio regio Neo-Pragensi humanioribus litteris studentium ex ordine classium in quas post alterum examen publicum referri meruerunt die 27. mensis Augusti anno 1801
Nakladatel, úd.	210	a	Pragae Franciscus Gerzabek 1801
Úd. fyz. popisu	215	a	[11] s. 21 cm
Unifik. název	500	10	a Výroční zpráva n C.k. gymnasium Nové Město (Praha, Česko)
Korpozace, akce	601	02	a C.k. gymnasium Nové Město c Praha, Česko 3 kn20021022007
Věcné téma	606	0	a gymnázia y Česko
Geograf. jméno	607	a	Nové Město (Praha, Česko)
Forma, fyz. vlast.	608	a	výroční zprávy
Předmět. kateg.	615	n	373.5/.6 a Střední školy
Kód geogr. obl.	660	a	e-xr-pg
Kód čas. období	661	a	w0w0
NUT	675	a	373.54
NUT	675	a	(437.311)
NUT	675	a	(047.1)
Korp., akce-pzm.	710	02	a C.k. gymnasium Nové Město c Praha, Česko 3 kn20021022007
Zdroj. pův. kat.	801	0	a CZ b ABA001 c 20040218 g AACR2

Báze NKC01 - Formát BK - Systémové číslo 1279131 - NEW820.MRC			
Návěští	LDR	---	---nam^^22-----^^^450^
Báze	BAS	---	01
Ident. č. rázn.	001	---	cpk20031279131
Poslední akt.	005	---	20040218143828.0
ISBN	010	---	b Brož.
Všeob. ú. zprac	100	---	a 20031009d1897^^^^m^^y0czey0103^^^^ba
Jazyk dokumentu	101	0	a cze
Země vydání	102	---	a CZ
KU-text. dok. (n)	105	---	a af^^z^^^000yd
Název, odpově.	200	1	a Dvacátá pátá výroční zpráva c.k. českého gymnasia v Budějovicích za školní rok 1897
Nakladatel, úd.	210	---	e a V Č. Budějovicích c C.k. české gymnasium d 1897 g Vojtěch Matouš
Úd. fyz. popisu	215	---	a 70 s., [2] s. obr. příl. c 11. d 24 cm
Unifik. název	500	10	a Výroční zpráva n C.k. české gymnasium (České Budějovice, Česko)
Další var. ná	517	1	a 25. výroční zpráva c.k. českého gymnasia v Budějovicích
Korporace, akce	601	02	a C.k. české gymnasium c České Budějovice, Česko 3 kn20021011020
Korporace, akce	601	02	a C.k. české gymnasium c České Budějovice, Česko 3 kn20021011020
Věcné téma	606	0	a gymnázia y Česko
Geograf. jméno	607	---	a České Budějovice (Česko)
Forma, fyz. vlast	608	---	a výroční zprávy
Předmět. kateg	615	---	n 373.5/.6 a Střední školy
Kód geogr. obl.	660	---	a e-xr-jc
Kód čas. období	661	---	a w9w9
NET	675	---	a 373.54
NET	675	---	a (437.319)
NET	675	---	a (047.1)
Korp. , akce-přm.	710	02	a C.k. české gymnasium c České Budějovice, Česko 3 kn20021011020
Zdroj. pův. kat.	801	0	a CZ b ABΛ001 c 20040218 g ÅÅCR2

Báze NKC01 - Formát BK - Systémové číslo 1299145 - NEW821.MRC			
Návestí	LDR	---	-----nam^^22-----^^^450^
Báze	BAS	---	01
Ident. č. zázn.	001	---	cpk20041299145
Poslední akt.	005	---	20040422101638.0
ISBN	010	b	Brož.
Všeob. ú. zprac	100	a	20040318d1857^^^^-^^y0czey0103^^^^ba
Jazyk dokumentu	101	0	a ger
Země vydání	102	a	CZ
KU-text. dok. (m)	105	a	y^^-^^000--
Název, odpově.	200	1	a Jahres-Bericht über das Braunauer öffentliche katholische Gymnasium des Břevnov-Braunauer Benediktinerstiftes e am Schlusse des Schuljahres 1856-57 f veröffentlicht von Timotheus Anton Matauschek
Nakladatel. úd.	210	a	Prag c Carl Bellmann d 1857
Úd. fyz. popisu	215	a	35 s. d 24 cm
P.k fyz. popisu	307	a	Tištěno švabachem
Unifik. název	500	10	a Výroční zpráva n Katholisches Gymnasium des Břevnov-Braunauer Benediktinerstiftes (Broumov, Česko)
Os. jm. -sek. o.	702	1	a Matauschek b Timotheus Anton 4 340
Korp. , akce-pzn.	710	02	a Katholisches Gymnasium des Břevnov-Braunauer Benediktinerstiftes c Broumov, Česko 3 kn20040318010
Zdroj. pův. kat.	801	0	a CZ b ABA001 c 2004**** g AACR2

Většina českých a německých výročních zpráv začíná článkem (nebo i odbornou studií) různého rozsahu od některého z profesorů dané školy. Pak následují *Zprávy školní (Schulnachrichten)* sepsané ředitelem a seznamem profesorů, předmětů a tříd, ve kterých vyučují, včetně jejich dalších povinností (např. správce sbírek přírodnin nebo správce knihovny).

Další samostatný oddíl tvoří *Osnova učební (Lehrverfassung)* s rozpisem tříd, předmětů, stanovených úkolů a učebnic. Následují témata písemných prací pro jednotlivé ročníky, přírůstky do knihoven a školních sbírek.

I 19. století vyžadovalo své statistiky, a tak je možné se v některých zprávách dovědět, kolik žáků se v daném školním roce účastnilo výletů, kolik se chodilo klouzat, koupat a kolik umí plavat. Vždy se však vyskytuje údaj o stipendiích a statistika žáků zahrnující údaje o počtu studujících, nově přijatých a repetentů v jednotlivých třídách, o řeči mateřské, místu narození, náboženství atd.

Poslední částí všude shodně je vždy jmenovitý seznam žáků jednotlivých tříd (přičemž premianti jsou zvýrazněni nebo označeni hvězdičkou) a celá zpráva se uzavírá *Návěstím (Kundmachung)*, tj. úředním oznámením o termínu přijímacích zkoušek pro příští školní rok.

Nejzajímavější částí výročních zpráv, která je však bohužel při jmenné i věcné katalogizaci obvykle zcela opomíjena, jsou práce členů profesorského sboru. Na první pohled je patrné, že se jedná o skutečně odborné studie, které často tvoří až třetinu rozsahu dané zprávy. Některé byly natolik obsáhlé, že vycházely „na pokračování“ i v dalším školním roce, případně byly publikovány separátně, jako „zvláštní otisk“ výroční zprávy. Školní ústavy je zřejmě pokládaly za velmi důležité a za určitý způsob prezentace výsledků činnosti školy před veřejností. Svědčí o tom nejen to, že daná práce byla jakýmsi úvodem k celé zprávě, ale zároveň se název práce i se jménem profesora velmi často objevuje na prvním místě v obsahu, který je vytištěn na titulním listě. Pak se teprve uvádí, že školní zprávy podává ředitel ústavu.

Hrubým odhadem se dá říci, že odborné práce členů profesorského sboru se vyskytují nejméně ve dvou třetinách zpráv, které dosud prošly jmennou a věcnou katalogizací v Národní knihovně ČR.

Z náhodného vzorku 101 zpracovaných publikací bylo:

- 22 latinských
- 30 českých
- 49 německých

Odborné studie se vyskytují pouze ve zprávách českých a německých. Jedná se tedy o 79 výročních zpráv, z nichž 62 obsahovalo profesorskou práci. (V pěti výročních zprávách z gymnázií se místo odborné studie objevuje katalog knih profesorské nebo žákovské knihovny. Bez studie jsou většinou výroční zprávy škol odborných – např. *Všeobecná škola řemeslnická ve Mladé Boleslavi v r. 1888*, *Hospodářský ústav zemský v Táboře v r. 1895* nebo *Ackerbau-Obst- und Weinbauschule in Leitmeritz*.) Pro zajímavost, jména 25 autorů z oněch 62 prací se vyskytují v databázi národních autorit NK ČR a většinou k nim lze dohledat další bibliografické záznamy. Někteří autoři jsou zatím bez autoritního záznamu, ale lze je vyhledat alespoň v katalogu Národní knihovny.

Jednotlivé studie nestejně rozsahu se samozřejmě týkají předmětů, které dotyčný profesor vyučoval. Pokud se práce nedělí do dvou ročníků, dá se říci, že se gymnázia starala o to, aby se předměty každoročně střídaly.

Mírně převažují práce z latiny a řečtiny, což byly, alespoň v 1. polovině 19. století, hlavní předměty s největším počtem vyučovaných hodin. Nicméně ve zkoumaném vzorku jsou zastoupeny prakticky všechny vyučované předměty (matematika, fyzika, botanika, geologie, zeměpis, dějepis, literatura, mluvnice česká a německá, francouzština).

Názvy vybraných prací podle jednotlivých oborů:

Latina a řečtina

K Tacitově Germánii / Josef Podstatný (autoritní záznam s osmi pracemi)

C. k. státní vyšší gymnasium v Klatovech (1886)

De L. Annaei Senecae tragoediarum codice Lobkoviciano sive Raudnicensi part I. / scripsit dr. Franz Pauly (v katalogu NK 2 práce)

K. k. Gymnasium der Kleinseite zu Prag (1866)

Demeter und Persephone : ein Beitrag zur griechischen Mythologie / Stanislaus Chaloupka (autoritní záznam)

Öffentliche Stifts-Gymnasium der Benediktiner in Braunau (1859)

Perikles : ein Lebensbild des grössten Ministers des athenischen Reiches / Emerich Nedwed

K. k. Staats-Obergymnasium zu Iglau (1889)

Matematika

Výklad a srovnání hlavních způsobů, jakými se provádějí tak zvané přibližné kvadratury / Jan Kubiček (autoritní záznam)

C. k. české gymnasium v Budějovicích (1897)

O invariantech / Matěj Norbert Vaněček (autoritní záznam s 8 pracemi)

C. k. vyšší reálná škola v Hradci Králové (1890)

Das Schneiden von Kreisen unter gleichen Winkeln mit Einschluss der Berührung / Emil Grünberger (text a 2 slož. obr. příl. s kružnicemi)

Deutsche k. k. Staats-Realschule in Budweis (1883)

Fyzika

Versuch einer dynamische Erklärung der Gravitation / Adalbert Ryšánek

K. k. Gymnasium in Znaim (1887)

Základní pojmy elektrického proudu / Vladimír Novák
Minerva, Praha (1894)

Botanika

Seznam rostlin jednosubných v nejbližším okolí mlado-boleslavském samorostlých i obecněji pěstovaných / František Hoffmann (autoritní záznam, 1 práce)

C. k. státní vyšší gymnasium v Mladé Boleslavi (1885 1. část, 1886 2. část)

Uiber den Zusammenhang der fortschreitenden Stufen des Pflanzenreichs / Ladislav Čelakovský (autoritní záznam, 18 prací)

K. k. Ober-Gymnasium in Komotau (1859)

Geologie

Minerály moravské (část druhá) / Ladislav Kastner (autoritní záznam)

C. k. střední školy v Přerově (1882)

Zeměpis

*Der Suezcanal in Altertum / Carl Listl (text a 1 mapa)
Deutsches Staats-Obergymnasium in Olmütz (1873)*

Dějepis

*Znak královského města Plzně : (s vyobrazením
v barvotisku) / Josef Strnad (autoritní záznam, 5 prací)
C. k. české státní vyšší reálné gymnasium v Plzni (1883)*

*O historiografii středověké / Viktor Cintula (autoritní zá-
znam)
C. k. střední školy Přerov (1879)*

*Oesterreichs Vorgeschichte / Gottlieb Kirschner
K. k. Staats-Gymnasium zu Tropau (1877)*

Francouzština

*Česko-francouzská fraseologie obchodní : (ukázka
z úplného obchodního slovníku česko-francouzského
k tisku připraveného) / Josef Antonín Voráček (autoritní
záznam, 2 práce)
Česká vyšší obchodní škola v Brně (1898)*

Literatura

*Srovnání Euripidova dramatu Iphigenie v Aulidě
s dramatem Racinovým Iphigénie en Aulide / Karel Cump-
fe (autoritní záznam, 5 prací)
Obecní gymnasium reálné v Novém Bydžově (1880)*

*Krátký přehled historie literatury české a z části rozbor
básně Záboj a Slavoj / František Čupr (autoritní záznam,
7 prací)
C. k. akademické gymnasium v Praze (1851)*

Mluvnice

*Zur Syntax Hugo's von Montfort. Das Verbum / Gilbert
Helmer (autoritní záznam)
K. k. deutsche Staats-Gymnasium in Pilsen (1897)*

*O podstatě vět / Theodor Jedlička (česká práce v německé
výroční zprávě, autoritní záznam pod Bohdan Jedlička,
1 práce)
K. k. Gymnasium der Kleinseite zu Prag (1864)*

Různé (převážně pedagogické zaměření)

*Úvaha ve příčině přehlídky učebné osnovy gymnasijní /
Emanuel Taftl (autoritní záznam, 1 práce)
C. k. státní reálné a vyšší gymnasium v Klatovech (1886)*

*Über die Wichtigkeit des Studiums der älteren deutschen
Sprache und Literatur / Anton Schlenkrich
K. k. Gymnasium der Kleinseite zu Prag (1853)*

- 1) *O disponování učiva vůbec a náboženského zvláště /
Adolf Fux (autoritní záznam, 3 práce)*
- 2) *O zásadě „Vyučuj názorně“ při vyučování měřickém
ve škole obecné / František Kněžek (1 práce)*
- 3) *Čím se liší mluvnice zavedené na školách obecných
od mluvnice Gebauerovy? / Josef Hubík
C. k. ústav ku vzdělávání učitelů v Příboře (1899)
(3 odborné studie publikované v jedné výroční zprávě)*

Jiné

*Die deutschen Schachbücher I. Das Schachbuch Kun-
rats von Ammenhausen / Ferdinand Holzner
K. k. deutsche Staats-Gymnasium zu Pilsen (1897)*

*Didaktika Rousseauova / František Kvíčala (autoritní zá-
znam)
C. k. české vyšší gymnasium v Uherském Hradišti (1900)*

*Filosofická činnost Husova : [komentovaná část latinské-
ho rukopisu] / Václav Flajšhans (autoritní záznam, 52 prací)
Minerva, Praha (1899)*

Z uvedených příkladů jednotlivých prací, otištěných ve výročních zprávách, je zcela patrné, že jde o mimořádně zajímavé studie, pocházející i od významných osobností českého vědeckého, kulturního a společenského života (z výše uvedených např. L. Čelakovský nebo V. Flajšhans). Jednotlivé studie mohou být zdrojem důležitých údajů, dat, informací a názorů mnohdy jinde nepublikovaných. Je proto škoda, že školní výroční zprávy nejsou předmětem systematického analytického zpracování a že tak při jmenné i věcné katalogizaci nenávratně unikají jména autorů, názvy prací a předmětné informace, které by často mohly být pro odbornou veřejnost velmi užitečné.

Kateřina Steinerová
Národní knihovna ČR
Katerina.Steinerova@nkp.cz

Poznámka redakce:

*Redakce časopisu Národní knihovna považuje proble-
matiku historických školních výročních zpráv za mimo-
řádně důležitou, proto jí bude v některém z příštích čísel
věnována samostatná studie, která toto téma systemati-
cky rozpracuje a podrobně se bude také zabývat aktuál-
ním stavem (analytického) zpracování a dostupností této
svého druhu šedé literatury v České republice.*

